

MEE Noordwest-Holland
Ondersteuning bij leven met een beperking
James Wattstraat 5
1817 DC ALKMAAR
T: 072 514 0800
F: 072 514 0801
E: info@meenwh.nl
W: www.meenwh.nl

Integratie à la Hollandaise

Veranderingen in het denken over integratie

24 September 2009
Dr. H.J. Kuipers
School of Social Work
Hogeschool INHolland Alkmaar

Inleiding

Het is lastig om collega's uit de 26 andere lidstaten van de Europese Unie uit te leggen hoe discussies over integratie en participatie in de hulpverlening bij ons verlopen. Weten we als hulpverleners en opleiders zelf eigenlijk nog wel in wat voor maatschappelijk kader die discussies zich afspelen?

Als je enerzijds bedenkt dat de professionele hulpverleners bij de discussies over integratie en participatie eerder voor een kikker- dan een vogelperspectief kiezen. Als je daar anderzijds aan toevoegt dat ons land in de ogen van buitenlanders nogal op hol geslagen lijkt. Dan is de poging zinvol om beide partijen enige overzicht aan te bieden.

Dat is de bedoeling van dit korte artikel.¹ Eerst sta ik stil bij de manier waarop het beeld dat buitenlanders van ons land hebben in de afgelopen zeven jaar veranderd is. Dan ga ik in op de verzuiling, die buitenlanders zelden zien, maar waarvan de sporen nog aanwezig zijn. Sporen van die verzuiling zijn onder meer herkenbaar in discussies over de integratie en participatie van migranten. Dat leg ik uit als derde stap, waarop als stap vier een paar opmerkingen volgen over de veranderende verzorgingsstaat. Tot slot stel ik de vraag ter discussie of er parallellen te trekken zijn naar de discussies in de hulpverlening over integratie en participatie van mensen met beperkingen.

1. Ons land verandert

Het toeristische beeld van Laag Nederland bestaat nog steeds. Als je in Berlijn, Londen of Parijs een reisbureau binnenstapt en naar een brochure over vakanties in Nederland vraagt, krijg je plaatsjesboeken vol tulpen en windmolens. Aan de verkopers van vakantie-reizen is blijkbaar ontgaan dat het polderland in westelijk Nederland snel verdwijnt achter de Vinex-Locaties van een dichtbevolkte Randstad. Dat er bosrijke delen van ons land in het oosten en zuiden boven de Een Meterlijn liggen, is minder interessant voor de makelaars in vakantie-vermaak.

Naast het oubollige beeld van ons land dat souvenirverkopers op de Keukenhof en het Damrak welwillend bestendigen, is er een minstens zo populair alternatief. Speciaal voor jonge toeristen die niet in bussen langs bollen-velden rijden, symboliseren koffieshops en rosse buurten onze liberale steden. Voor de schaduwzijden van drugstoerisme en vrouwenhandel sluiten deze wiet- en seksbeluste

---

¹ De basis voor dit artikel was een lezing tijdens het bezoek van collega's van MEE uit Berlijn en Luxemburg in september 2009.

bezoekers graag hun ogen. Zodoende ontstaat ook in hun geval een eenzijdig beeld, dat even duidelijk vertekenend is als het beeld van Delfts Blauwe molentjes, klompjes en speculaasplankjes.

Onafhankelijk van de vraag welk stereotype onze oudere en jongere burens uit de EU hanteren, is ons land veranderd. Bijna elke Europese tv-kijker en krantenlezer heeft in mei 2002 met verbijstering kennisgenomen van de politieke moord op Pim Fortuyn. Dat die nieuwrechtse politicus bij de lokale verkiezingen uit maart 2002 in Rotterdam voor een aardverschuiving gezorgd had, zal menigeen ontgaan zijn. Doodslag met dramatisch beeldmateriaal en massaal openbaar medeleven pasten echter tot dan toe niet in het beeld dat buitenlanders van ons land hadden. Hetzelfde gold overigens voor onszelf, want de schok van die gebeurtenissen is tot op heden onvolledig weggeëbd.

Van naweeën is ook sprake waar het de film *Submission* betreft, die Theo van Gogh en Ayaan Hirsi Ali maakten. In augustus 2004 werd deze elf minuten durende film vertoond na een aflevering van het VPRO tv-programma *Zomergasten* met Hirsi Ali in de hoofdrol. Het lot dat de filmmaker en het voormalige VVD Kamerlid na deze filmvertoning getroffen heeft, zorgde in het binnen- en buitenland voor de nodige ophef. De nawerking van deze gebeurtenissen bleek recentelijk. Vijf jaar na de moordaanslag op filmmaker Van Gogh gaf schrijver en tv-presentator Joost Zwagerman voor de Amsterdamse tv aan dat hij de vertoning van *Submission* achteraf een onverstandige keuze vond.

Bij de veranderde beeldvorming waar Fortuyn, Van Gogh en Hirsi Ali aan bij gedragen hebben, speelt tot slot ons opmerkelijke stemgedrag een rol. Hoewel veel Nederlanders vanaf de eerste naoorlogse pogingen tot Europese integratie dat proces als vanzelfsprekend toejuichten, leidde het referendum over de Grondwet in juni 2005 tot winst voor de tegenstanders. Die winst was weliswaar bescheiden, want van elke tien kiezers stemden ongeveer vier voor en zes tegen het verdrag. Opmerkelijker was daarom dat de nieuwrechtse PVV onder leiding van Geert Wilders bij de Kamerverkiezingen in 2006 met negen parlementariërs in de Kamer kwam. Bij de Europese Parlementsverkiezingen uit juni 2009 kwam deze eurosceptische partij zelfs als grote overwinnaar uit de bus. Hoewel de opkomst bij die verkiezingen met 36.5% extreem laag was, geeft het te denken dat de PVV in alle gemeentes boven het Noordzeekanaal de grootste partij werd. Met Gemeenteraadsverkiezingen in maart 2010 voor de boeg, is het de vraag hoe ons gezamenlijke stemgedrag zich tegen die tijd ontwikkeld zal hebben.

Al deze ontwikkelingen, waaraan de internationale media volop aandacht besteed hebben, wijzen in de richting van maatschappelijke veranderingen. Hoewel de eenzijdige beelden van tulpen, klompen, molens, Nederwiet en peeskamertjes de lading nooit volledig gedekt hebben, lijkt er iets ingrijpends aan de hand te zijn. De ruimdenkende blowende en onbekommerd genietende stedeling lijkt net zo goed uit de tijd te zijn als de klederdracht uit de haventjes langs het IJsselmeer.

2. Verandert ons land?

De stereotypes die ik in de vorige paragraaf aan toeristen toedicht zijn net zo eenzijdig als mijn beeld van de ingrijpende veranderingen sinds 2002. Van een harmonische samenleving was voor de aanslag op Fortuyn natuurlijk geen sprake.

Onze vaderlandse vorm van diversiteit werd van 1880 tot 1990 beheerst door de verzuiling. Met die term geeft men aan dat de samenleving niet alleen in arm en rijk opgedeeld was. Naast de materiële gelaagdheid die in elk Europees land bestond, was in ons land een indeling in levensbeschouwelijke zuilen zichtbaar.

Sinds de zestiende-eeuwse opstand tegen Spanje domineerden protestants-christelijke instellingen het openbare leven. Van zuilvorming was echter pas sprake nadat gereformeerden in de negentiende eeuw uit de Hervormde Kerk traden en de Gereformeerde Kerken stichtten. Die scheuring in het protestantisme leidde in 1879 tot de vorming van de eerste politieke partij, de gereformeerde

Antirevolutionaire Partij (ARP). Als opponent ontstond in 1908 de hervormde Christelijk-historische Unie (CHU). In 1926 stichtte de rooms-katholieke minderheid, die sinds de strijd met Spanje speciaal ten zuiden van de grote rivieren getolereerd werd, de Rooms-katholieke Staatspartij (RKSP) die in 1945 voortleefde als Katholieke Volkspartij (KVP).

Buiten de sfeer van de christelijke geloofsovertuiging werden liberale en socialistische politieke partijen gesticht. Sinds het samengaan van de drie genoemde confessionele partijen in het Christendemocratisch Appel (CDA) spreken commentatoren vaak over een driestromenland van confessionelen, liberalen en socialisten. Het onderstaande overzicht (figuur 1) geeft de indruk dat er continuïteit is in die stromingen sinds de eerste Kamerverkiezingen met algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht uit 1922. In het overzicht zijn de resultaten meegenomen van de laatste Kamerverkiezingen voor de Tweede Wereldoorlog (1937), de eerste naoorlogse Kamerverkiezingen (1946), de laatste verkiezingen voor de creatie van het CDA (1972), de meest recente Kamerverkiezingen (2006) en een prognose uit oktober 2009.

Figuur 1: politiek driestromenland sinds 1922

Tweede Kamer	Confessioneel		Liberaal	Socialistisch	Rest
	Protestant	Katholiek			
1922					
	60%		16%	22%	2%
1937	28% [ARP 16% + CHU 11% + SGP 1%]	32% [RKSP 32%]	(VB 10% + VDB 5% + LP 1%)	(SDAP 20% + CPH 2%)	PB
	60%		10%	26%	4% NSB
1946	29% [ARP 17% + CHU 8% + SGP 2% + CDU 2%]	31% [RKSP 31%]	(LSP 4% VDB 6%)	(SDAP 23% + CPH 3%)	
	55%		6%	39%	
1972	23% [ARP 13% + CHU 8% + SGP 2%]	32% [KVP 32%]	(PvdV 6%)	(PvdA 29% + CPN 10%)	
	36%		23%	39%	2%
2006	17% [ARP 9% + CHU 4% + SGP 2% + GPV 2%]	19% [KVP 18% + RKPN 1%]	(VVD 15% + D66 4% + DS70 4%)	(PvdA 28% + CPN 4% + PSP 2% + PPR 5%)	BP
	33%		17%	42%	8%
Barometer week 43 van 2009	CDA 27%		(VVD 15% + D66 2%)	(PvdA 20% GL 5% SP 17%)	(PVV 6% + PvdD 2%)
	CU 4% + SGP 2%		21%	30%	19%
	30%		(VVD 9% + D66 12%)	(PvdA 14% + GL 6% + SP 10%)	(PVV 17% + PvdD 2%)
	CDA 22%				
	CU 6% + SGP 2%				

Wat direct opvalt bij het bekijken van dit overzicht is de halvering van de aanhang van confessionele partijen sinds 1972. Ondanks de opmerkelijke continuïteit van het SGP, is eerst de aanhang van de grote protestantse partijen afgenomen en daarna die van de katholieken. In de liberale zuil zijn de namen van de behoudende en vooruitstrevende partijen gewijzigd, maar er is ook sprake van continuïteit. Na de Bevrijding maakte het liberalisme een opvallend dieptepunt door, maar de huidige electorale aanhang verschilt niet radicaal van die uit 1922. In de socialistische zuil valt de groei op, maar de oude verdeeldheid tussen sociaaldemocraten en communisten heeft uiteraard plaatsgemaakt voor de huidige versnippering over drie partijen. De groei van de restzuil, die anti systeempartijen als de vooroorlogse

Plattelanderbond en de naoorlogse Boerenpartij en radicaalrechtse partijen omvat, zorgt sinds 2006 voor de meest opvallende trendbreuk.

Bij Verzuiling gaat het niet uitsluitend om het bestaan van confessionele, liberale en socialistische politieke partijen. Elk van deze levensbeschouwelijke groepen stichtte in de vorige eeuw ook belangenorganisaties voor werknemers en werkgevers. Ook de media (dagbladen, radio, televisie), het onderwijs, de zorg, het verenigingsleven en de sportbeoefening werden in levensbeschouwelijke zuilen verkaveld. Er ontstonden bijvoorbeeld rooms-katholieke scholen, sportverenigingen en hulpverleningsinstanties.

De protestantse en katholieke zuilen hadden vertakkingen op elk sociaal terrein, zodat gelovigen van rijk tot arm verbonden waren. De zuilen zorgden voor een verticale indeling van de bevolking, die haaks stond op de horizontale verdeling in arm en rijk. Hoewel de liberale en socialistische zuilen talloze eigen organisaties stichtten, bleven ze minder ontwikkeld dan de christelijke zuilen.

Verzuiling is dus het gevolg van de verschillen in leefstijlen en overtuigingen die circa een eeuw geleden ontstaan zijn, lang voor de schijnbare maatschappijveranderingen na 2002. Sinds de tweede helft van de vorige eeuw is er door commentatoren ook over Ontzuiling gesproken. Het is echter de vraag wanneer en in hoeverre dat verschijnsel massale sociale gevolgen gehad heeft. Hoewel secularisering, ontkerkelijking en deconfessionalisering sinds de jaren 1970 te herkennen zijn, bestaan er opvallende meningsverschillen over de betekenis van deze processen. Dat zal ik illustreren met drie voorbeelden.

De voorzitter van het officiële Britse integratieorgaan (Commission for Racial Equality) Trevor Phillips stelt bijvoorbeeld dat er bij ons amper sprake is van Ontzuiling. Na de moord op Van Gogh zei deze buurman uit het westen dat de uitsluiting van nieuwkomers het gevolg is van de Verzuiling. Doordat wij sinds de jaren 1880 minderheden in eigen levensbeschouwelijke organisaties samenbrengen, overheerst het onderlinge wantrouwen: 'we denken aan Holland als seculier en liberaal. We zouden er niet verder naast kunnen zitten. Deze maatschappij is zowel religieus verdeeld als volstrekt repressief, waar de meeste mensen worden samengebracht in scholen, wijken en verenigingen die gedefinieerd worden door hun religieuze erfenis. Nederlandse politici hebben geprobeerd dit beleid van segregatie toe te passen op moslims en het is in hun gezicht ontploft' (Phillips, 2004).

De laatste zin van Phillips is begrijpelijk, want tot 2002 hebben beleidsmakers uit de drie politieke stromingen gepleit voor 'integratie met behoud van identiteit'. Uit die leus blijkt dat men aan migranten eigenen zuilen toedacht. Binnen die zuilen konden allochtonen hun identiteit bewaren op dezelfde manier als gereformeerden en katholieken.

De Franse islamdeskundige Giles Kepel accepteert de analyse die Phillips van ons land geeft. In Nederland is de burger in zijn ogen een groepslid: 'het bijzonder onderwijs is er een kwalijke uiting van. Het Nederlandse systeem sluit mensen op. Het is politiekcorrect verpakte apartheid (...)' (Kottman, 2004). Kepel voegt aan deze analyse toe dat het bestaan van afzonderlijke gemeenschappen met een eigen identiteit leiden kan tot een 'gettogeneratie'.

Met de mening dat de Verzuiling voortduurt, is socioloog De Swaan het oneens. In een artikel over het conflict tussen de toenmalige minister Verdonk en Hirsi Ali zegt hij: 'een halve eeuw geleden was Nederland nog een echte multiculturele samenleving. De "zwarten" waren toen blanken in zwarte kousen en donker pak. Zij moesten niets van de "papen" hebben. Maar samen met die roomsen hadden ze een nog grotere hekel aan de "rooien". Dat was de tijd van de Verzuiling en die was pas werkelijk multicultureel. Later, toen de kerken grotendeels leegliepen en de meeste roden hun idealen opgaven, werd Nederland monocultureel. Scheidslijnen volgens geloof of herkomst speelden een steeds kleinere rol, de overgrote meerderheid was postchristelijk, sociaal, redelijk en bevindelijk. Eigenlijk was iedereen toen "niets", of hooguit een beetje "iets", zeg maar "algemeen modern". Zelfs de immigranten gingen op in deze onbestemde eenheid' (De Swaan, 2006).

De opsplitsing van de samenleving in levensbeschouwelijke zuilen rekent De Swaan in deze passage ondubbelzinnig tot het verleden. De individualisering die erop gevolgd is, typeert hij op dezelfde

ironische manier als de Verzuiling. Het bestaan van deze tegenstrijdige ideeën over de Verzuiling versterken de indruk dat er geen enkelvoudige en ondeelbare Nederlandse identiteit bestaat, die toeristen eenvoudig kunnen herkennen.

3. Integratie en participatie van migranten

De onzekerheden over onze nationale identiteit zijn de afgelopen decennia bevorderd door de migratie. Enerzijds zijn postkoloniale migranten na de Tweede Wereldoorlog vanuit Indonesië, Suriname en de Antillen naar Nederland gekomen. Anderzijds hebben arbeidsmigratie en gezinshereniging sinds de jaren 1960 geleid tot een minderheidsgroep uit de grote rekruteringsgebieden in Turkije en Marokko.

Om de beeldvorming van onze samenleving te verfijnen is het onderscheid te gebruiken in vier 'adaptatiestrategieën'. Deze term is afkomstig van William Berry die tot 1999 als psycholoog verbonden was aan Queen's University in Ontario. Hij ontwikkelde een typologie om de reacties in kaart te brengen van migranten die zich ergens vestigen als nieuwkomers met een minderheidspositie (Berry, 1997). De reactie van migranten op wat ze aantreffen, noemt hij een adaptatiestrategie.

Deze strategie bestaat niet enkelvoudig uit de keuze van nieuwkomers om de eigen cultuur wel of niet vast te houden. Bij die eendimensionale keuze past een tweede keuze. Het gaat dan om de optie om wel of geen contact te zoeken met leden van de meerderheidscultuur. In één geval gaat het om een houdingsmaat: de houding van migranten tegenover de eigen cultuur en de meerderheidscultuur in het land van aankomst. In het andere geval gaat het om een gedragsmaat, zoals de omgang met burens, collega's, vrienden en familieleden. Door beide maten te combineren ontstaan vier manieren waarop migranten kunnen reageren op de samenleving die ze aantreffen (figuur 2).

Figuur 2: adaptatiestrategieën volgens Berry

	Behoud van eigen cultuur	Geen cultuurbehoud
Contact met leden van de meerderheidscultuur uit de omringende samenleving	Integratie Maximaal contact met de omringende samenleving en optimaal cultuurbehoud.	Assimilatie Maximaal contact met de omringende samenleving en minimaal cultuurbehoud.
Geen contact met leden van de meerderheidscultuur uit de omringende samenleving	Separatie Minimaal contact met de omringende samenleving en maximaal cultuurbehoud.	Marginalisatie Minimaal contact met de omringende cultuur en minimaal cultuurbehoud.

In het schematische overzicht van de adaptatiestrategieën staan de namen die Berry gebruikt. De typeringen van de strategieën komen uit de International Comparative Studies of Ethnocultural Youth (ICSEY). Dat is een onderzoeksproject waaraan tussen 1996 en 2006 is gewerkt in dertien immigratielanden, waaronder Nederland. Met de typologie van Berry is in kaart gebracht welke strategie jonge migranten kiezen en wat hun welbevinden daarbij is.

Onder jonge migranten in Nederland heeft integratie de voorkeur. Bijna 40% van de jonge migranten kiest deze strategie, variërend van bijna 50% bij jonge Hindoestanen tot 30% bij jonge migranten uit Turkije. Hoewel jongeren die deze strategie kiezen, schipperen tussen twee werelden voelen zij zich beter dan degenen die andere strategieën kiezen. Jongeren die voor integratie kiezen, zijn bovendien het meest succesvol op de arbeidsmarkt. Terwijl de omvang van de migratie in het laatste kwart van de vorige eeuw toenam, pleitten bestuurders ook voor deze adaptatiestrategie. Tot ongeveer 2002 gaf het streven naar 'integratie met behoud van identiteit' immers de toon aan.

Wat Berry 'assimilatie' noemt, is de aanpassing waarnaar de voorkeur in het migratiedebat sinds 2002 uitgaat. De verwachting van veel politici is namelijk dat nieuwkomers zich aan de cultuur van het gastland aanpassen, die cultuur omhelzen en de eigen cultuur afzweren. Uit het ICSEY project blijkt echter dat jonge migranten die voor assimilatie kiezen ongelukkig en onsuccesvol zijn.

'Separatie' is de keus voor de eigen groep, waardoor een minderheidscultuur ontstaat. In Nederland heeft de Verzuiling langdurig geleid tot deze vorm van scheiding. Voor grote bevolkingsgroepen werd het leven immers beheerst door de strikt afgescheiden levenswijze van hervormden, gereformeerden en rooms-katholieken. Die vorm van gemeenschappelijke afzondering was bovendien een geloofsplicht, want elk contact met zondige buitenstaanders kon leiden tot hel en verdoemenis. Uit het Nederlandse deelonderzoek van het ICSEY project blijkt dat bijna 54% van de Turkse jongeren vasthoudt aan deze strategie. Hoewel separatie bij veel migrantengroepen niet tot geluk en succes leidt, vormen veel jonge migranten met een Turkse achtergrond een uitzondering op deze regel. Nergens in Europa leidt het gezamenlijk apart blijven van migranten uit Turkije tot de gebruikelijke negatieve gevolgen. Het valt ook op dat radicale vormen van afscheiding, zoals bij leden van de Hofstadgroep en in enkele groepen die vanuit Saoedi-Arabië gesteund worden, relatief weinig Turkse jongeren trekt.

'Marginalisatie' is tot slot de keus voor minimaal cultuurbehoud en minimaal contact. Dit is een doodlopende weg naar de rand van de samenleving. Iemand die deze optie kiest is de eigen cultuur kwijt zonder toegang te krijgen tot de cultuur van het gastland.

Het is jammer dat jonge migranten met een Marokkaanse achtergrond niet in het ICSEY zijn betrokken. Omdat er zo veel ophef over deze groep bestaat, zou het model van Berry te gebruiken zijn om generalisering tegen te gaan. De vier strategieën lijken immers herkenbaar binnen de gemeenschap van Marokkaanse Nederlanders. Succesvolle voorbeelden van integratie zijn te vinden bij jonge vrouwen die in het VWO, HBO en WO goede resultaten behalen, maar bijvoorbeeld door een hoofddoek aangeven hun cultuur te willen behouden. Voorbeelden van separatie zijn te vinden in de kring van radicale moslims waarvan een nog kleiner deel zich aansluit bij een gewelddadig clubje als de Hofstadgroep. Tussen marginalisatie en assimilatie zwalken tot slot de Marokkaanse Nederlandse jongens die met straatbendes de openbare orde verstoren. Door haardracht, kleding en attributen (zonnebril, gsm en scooter) geven zij duidelijk aan niet strikt aan de thuiscultuur vast te houden. Veel contact met de meerderheidscultuur is echter negatief en storend.

Uit de diversiteit aan adaptatiestrategieën bij Marokkaanse Nederlanders blijkt hoe ingewikkeld het voor migranten is om zich staande te houden in het land van aankomst. De meeste jongeren spreken beter Nederlands dan de eigen ouders. Vaak willen die jongeren studeren, ook als dat het ouderlijke gezag verder aantast. Bij meisjes gaat die studiewens vaak samen met pogingen om traditionele kleding- en leefpatronen te combineren met westerse patronen. Een deel van de Marokkaanse Nederlandse jongens, speciaal uit de Berberbevolking, keert zich tegen het ouderlijke milieu door de straat op te zoeken.

4. Veranderende verzorgingsstaat

Om de beeldvorming nog iets verder te verfijnen is de ontwikkeling van de verzorgingsstaat interessant. Bij de verzorgingsstaat gaat het enerzijds om de toenemende overheidszorg voor arbeidsvoorwaarden, huisvesting, onderwijs en gezondheidszorg. Anderzijds bestaat de verzorgingsstaat, in de strikte zin van het woord, uit het geheel van volksverzekeringen dat er toe bijdraagt dat ouderen, kinderrijke gezinnen, werklozen, arbeidsongeschikten en andere behoeftige groepen staatssteun ontvangen. Terwijl de eerstgenoemde kant van de Nederlandse verzorgingsstaat vorm kreeg vanaf 1890 is de tweede kant ervan een typisch naoorlogs product.

Terwijl de verzorgingsstaat vorm kreeg, was ons land Verzuild en had geen van de politieke stromingen een meerderheidspositie. Een zuilgebonden partij kon daardoor niet alleen regeren. Om politieke problemen op te lossen was dus altijd een onderling vergelijk nodig. De verdeling op levensbeschouwelijk en organisatorisch terrein stond dat overleg niet in de weg. Er bestond dus een vreemde situatie waarin levensbeschouwelijke en politieke leiders van elke zuil hun achterban opriepen tot trouw aan de eigen zuil, maar tegelijk met elkaar bestuurszaken behandelden. De situatie waarin zuilleiders de bestaande pluriformiteit erkenden, maar ook met elkaar over bestuursvragen overlegden, staat bekend als de 'pacificatiedemocratie' of de 'overlegdemocratie'. Vanaf 1994 vond de term 'poldermodel' ingang als derde aanduiding voor dit consensusstreven tussen de leiders van de zuilen.

De Deense socioloog Esping-Andersen (1990) heeft een typologie ontwikkeld van de verzorgingsstaat. Hij onderscheidt drie zogenaamde welvaartsregimes: een sociaaldemocratisch, een liberaal en een conservatief regime. Het sociaaldemocratische welvaartsregime uit de Scandinavische landen staat direct tegenover het liberale regime uit de VS. Terwijl de overheidsinterventies in het eerste geval veelomvattend zijn, kan de vrijmarkt in het tweede geval bijna onbelemmerd fungeren. Het conservatieve welvaartsregime is volgens Esping-Andersen gemoduleerd naar het hiërarchische voorbeeld van de rooms-katholieke kerk. In het Oostenrijkse en Duitse keizerrijk werd als voor 1914 op autoritaire wijze van bovenaf door 'vadertje staat' ingegrepen in het maatschappelijke leven. Die paternalistische benadering vormt het alternatief voor de sociaaldemocratische en liberale regimes.

In Nederland heeft nooit een onversneden voorkeur voor één van deze welvaartsregimes bestaan. Bij de naoorlogse ontwikkeling van de verzorgingsstaat ging de voorkeur licht uit naar het conservatieve regime, maar dan binnen het kader van de Verzuiling. Elke zuil reageerde paternalistisch op de naoorlogse onzekerheden. Halverwege de jaren 1960 nam in progressieve kring de voorkeur toe voor het sociaaldemocratische welvaartsregime en het Scandinavische voorbeeld. Vanaf de recensieperiode in de jaren 1980 is tot slot een tendens ingezet om de verzorgingsstaat om te vormen naar het minimalistische voorbeeld van de VS, zodat de vrije markt zo veel mogelijk speelruimte krijgt.

Binnen deze neoliberale wending in het denken over de verzorgingsstaat passen de meerjarige bezuinigingen op onderwijs en gezondheidszorg. Het streven naar decentralisering, regionalisering en marktwerking passen ook bij dit terugdringen van de verzorgingsstaat. De opmerkelijke aandacht voor vraaggerichte benaderingen van leerlingen, patiënten en cliënten sluit naadloos aan bij deze tendens. Met het oog op migranten en andere kwetsbare groepen valt op dat het terugdringen van passiefmakende verzorgingsvormen samenvalt met meer nadruk op drang en dwang.

5. Integratie en participatie van mensen met beperkingen

Met de gedachten die ik in het voorafgaande ontwikkeld heb, is een vergelijking interessant met de situatie waarin mensen met functiebeperkingen zich bevinden. Het is niet mijn bedoeling om die vergelijking een stellig karakter te geven. Vragenderwijs noem ik een aantal parallellen. Over elk daarvan is verdere discussie mogelijk, want ik probeer alleen het sociologische macroperspectief uit de voorafgaande paragrafen toe te passen op het werk met en voor mensen met functiebeperkingen.

Mijn eerste observatie is dan dat de Verzuiling langdurig bepalend is geweest voor de hulpverlening aan mensen met alle mogelijke functiebeperkingen. Het bestaan van grote katholieke instellingen ten zuiden van de rivieren en van protestants-christelijke instellingen op de zandgronden van de Veluwe paste bij die situatie. De collectieve afzondering die voor de hele bevolking gold, werd dus doorgetrokken naar groepen mensen met beperkingen.

Terwijl landelijk de Verzuiling ter discussie is komen te staan, is ook de separatie (in de zin van Berry) van mensen met beperkingen minder acceptabel geworden. Het is echter nog niet volledig duidelijk wat als alternatief erkend zal worden. Dat marginalisering van mensen met beperkingen

onwenselijk is, maar wel vaak voorkomt, staat als een paal boven water. Vervolgens zijn in het speciaal onderwijs en de hulpverlening zowel tendensen in de richting van integratie te bespeuren als van assimilatie. Het 'weer samen naar school beleid' dat het derde kabinet Lubbers ingezet heeft, leidde tot bittere discussies tussen voor- en tegenstanders. Die discussies kunnen nog steeds een voorbeeldfunctie hebben voor hulpverleners die zich op andere terreinen afvragen of integratie voordeliger is voor een gegeven groep mensen met beperkingen dan assimilatie. Daar komt echter bij dat het verhullende gebruik van 'integratie' door politici die sterven naar de 'assimilatie' van migranten behoort te leiden tot een scherp luisteroor bij hulpverleners.

Tot slot stemt de reorganisatie van de verzorgingsstaat op diverse manieren tot ongerustheid. Dat bezuinigingen geen zegening zijn en dat deregulering niet alleen voordelen heeft, hoef ik niet uit te leggen. Gevoeliger ligt de gedachte dat marktwerking en vraaggericht werken niet alleen in het voordeel zijn van zelfredzame cliënten. Het populaire voorbeeld van de Eigen Kracht Conferentie leidt mij bijvoorbeeld tot enkele tot enkele onmodieuze bedenkingen. Hoewel de bijdrage van deze initiatieven aan de Empowerment van cliënten buiten kijf is, zijn er ook zorgelijke facetten. Het beperken van de professionele vormen van hulp en begeleiding tot vormen van casemanagement past opvallend goed bij het politieke streven om de verzorgingsstaat zo veel mogelijk af te bouwen. Dat blijkt ook uit de opvallende overeenkomst tussen het sterven van CDA politici sinds de tijd van Van Agt naar Mantelzorg. De Eigen Kracht waar iemand met een functiebeperking gebruik van dient te maken verschilt niet radicaal van die mantelzorg en het decentralisatieprincipe van de WMO sluit daar harmonisch bij aan. Mijn bedenkingen komen er dus op neer dat het streven naar integratie en participatie van mensen met functiebeperkingen door middel van Eigen Kracht Conferenties opvallend goed aansluit bij de neoliberale reorganisatie van de verzorgingsstaat. Als de herformulering van professionele hulpverlenerstaken in de richting van ont-professionalisering en terugkeer naar de vertrouwde lokale gemeenschap van verwanten en bekenden neigt, twijfel ik aan de voordelen voor de integratie en participatie van mensen met functiebeperkingen.

Gebruikte bronnen

- Berry, J.W. (1997) Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology* 46: 5-68.
- Esping-Andersen (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kepel, G. (2005) *Oorlog in het hart van de islam*. Delft: Contact.
- Kottman, P. (2004) 'Gedreven door een zelfgefabriekte islam': de Franse islamoloog Giles Kepel over kwaadwillende exegeten op internet. *NRC Handelsblad* 18 november 2004.
- Phillips, T. (2004) Verdeeld en repressief. *NRC Handelsblad* 17 november 2004 (gedeelte van een Engelstalige lezing in Oxford).
- Swaan, A. de (2006) Een zucht van verlichting. *Volkscrant* 20 mei 2006.